

Штучний інтелект у системі запобігання корупції в Україні: конституційні межі та превентивний потенціал

Автор: Берназюк Інна

Організація: ПВНЗ «Європейський університет»

Видання: Конституціоналіст · 2026

Дата публікації: 2026-07-13

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/shtuchnyj-intelekt-u-systemi-zapobihannia-koruptsii-v-ukraini-konstytut-sijni-mezhi-ta-preventyvnyj-potentsial/>

Відомості про автора

УДК: 342.9:343.35:004.8

Берназюк І.М.,

доктор юридичних наук,

Заслужений юрист України

ORCID: 0000-0002-8460-2687

e-mail: innabernaziuk@gmail.com

Анотація

Статтю присвячено визначенню правових меж і практичних можливостей використання штучного інтелекту (ШІ) у системі запобігання корупції в Україні. Обґрунтовано, що для національної антикорупційної інфраструктури найбільш виправданим є превентивно-аналітичне використання алгоритмічних інструментів: автоматизований аналіз декларацій, ризик-орієнтований відбір декларацій та суб'єктів декларування для перевірки, виявлення аномалій у майнових і фінансових даних, допоміжна аналітика під час моніторингу способу життя та у суміжних сферах, зокрема у публічних закупівлях. Доведено, що цифровізація антикорупційного контролю має конституційно-правовий вимір, оскільки впливає на гарантії приватності, захисту персональних даних, правової визначеності, пропорційності втручання держави, доступу до інформації та належної процедури.

Установлено, що законодавство України вже містить загальну процедурну основу для використання автоматичного режиму в діяльності адміністративних органів, однак поки що не формує спеціального режиму застосування високоризикових алгоритмічних систем саме в антикорупційній сфері. Наявна нормативна основа формується через окремі положення Конституції України, Закону України «Про запобігання корупції», законодавства про персональні дані та інформацію, акти стратегічного планування, а також підзаконне регулювання окремих процедур фінансового контролю. Відтак правова оцінка таких систем повинна спиратися не лише на тексти актів законодавства, а й на практику Конституційного Суду України, ЄСПЛ, Суду ЄС та національну судову практику щодо необґрунтованих активів, недостовірного декларування, використання електронних і реєстрових даних тощо.

Зроблено висновок, що алгоритмічні інструменти у сфері запобігання корупції є допустимими лише як допоміжний засіб виявлення, структурування й оцінювання ризиків. Юридично значущі висновки щодо особи повинні залишатися за уповноваженим суб'єктом, який діє в межах закону, здатен мотивувати рішення, забезпечити його перевірку та несе персональну відповідальність за наслідки такого рішення.

Ключові слова: штучний інтелект, запобігання корупції, НАЗК, моніторинг способу життя, необґрунтовані активи, персональні дані, приватність, автоматизоване ухвалення рішень, ризик-скоринг, конституційні межі.

Abstract (English)

Inna Bernaziuk. Artificial intelligence in Ukraine's corruption prevention system: constitutional limits and preventive potential.

The article is devoted to determining the legal limits and practical possibilities of using artificial intelligence in Ukraine's corruption prevention system. It is substantiated that, for the national anti-corruption infrastructure, the most justified model is not punitive but preventive use of algorithmic tools. Such use may include automated analysis of declarations, risk-oriented selection of objects of control, detection of anomalies in property and financial data, auxiliary analytics in lifestyle monitoring, as well as related areas, in particular public procurement. The article emphasizes that such digitalization is not merely a technical phenomenon, since it directly affects constitutional guarantees of privacy, personal data protection, legal certainty, proportionality of state interference, access to information and due process.

The article establishes that Ukrainian legislation has not yet created a comprehensive special legal regime for high-risk algorithmic systems in the public sector. The existing regulatory framework remains fragmented and is formed through the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", legislation on personal data and information, strategic planning acts, as well as subordinate regulation of certain financial control procedures. Therefore, the legal assessment of such systems should be based not only on the texts of legal acts, but also on the case law of the Constitutional Court of Ukraine, the European Court of Human Rights, the Court of Justice of the European Union and national judicial practice concerning unjustified assets, false declaration, and the use of electronic and registry data.

Particular attention is paid to the constitutional limits of using artificial intelligence in the field of corruption prevention. The article argues that a legitimate anti-corruption aim does not eliminate the requirements of the rule of law, legality, proportionality, privacy protection and procedural fairness. Algorithmic tools may enhance the state's capacity to detect corruption risks, structure large amounts of data and identify suspicious patterns. However, their results cannot be treated as independent proof of a violation or as a substitute for legal reasoning by an authorized public authority.

The article concludes that algorithmic tools in the field of corruption prevention are permissible only as an auxiliary means of identifying, structuring and assessing risks, but not as an autonomous source of a binding public decision. Legally significant conclusions concerning an individual must remain within the competence of an authorized body acting within the limits of the law, capable of providing reasons for its decision, ensuring its verifiability and bearing constitutional responsibility for the consequences of such a decision. On this basis, the article proposes a constitutionally compatible model for the use of artificial intelligence in Ukraine's anti-corruption infrastructure, based on human oversight, explainability, accountability, data minimization and effective remedies.

Key words: artificial intelligence, corruption prevention, National Agency on Corruption Prevention, lifestyle monitoring, unjustified assets, personal data, privacy, automated decision-making, risk scoring, constitutional limits.

Актуальність теми дослідження

Цифровізація діяльності суб'єктів владних повноважень в Україні поступово охоплює не лише електронні сервіси, а й аналітичні форми державного контролю. У сфері запобігання корупції це питання виходить за межі технічної оптимізації, оскільки безпосередньо стосується конституційних гарантій приватності, правової визначеності, пропорційності втручання держави та підзвітності публічної влади. ШІ та інші алгоритмічні інструменти мають посилювати здатність держави діяти правомірно, обґрунтовано й перевірювано, а не розширювати можливості непрозорого контролю за особою. У сфері запобігання корупції це виявляється через електронне декларування, логічний та арифметичний контроль декларацій, інтеграцію державних реєстрів, ризик-орієнтований відбір об'єктів перевірки, моніторинг способу життя та використання ШІ у суміжних сферах, зокрема в публічних закупівлях. За цих умов питання використання систем ШІ вже постає як закономірний етап розвитку антикорупційної інфраструктури.

Водночас чим вищий технічний потенціал алгоритмічних систем у виявленні ризиків, тим гостріше постає проблема їх конституційної допустимості. Легітимна антикорупційна мета не усуває вимог статей 3, 8, 19, 32 і 34 Конституції України, правил про обробку персональних даних, гарантій правової визначеності та належної

процедури. Особливо чутливими є ситуації, коли система поєднує дані з різних реєстрів, відносить декларацію або суб'єкта контролю до категорії підвищеного ризику, ініціює поглиблену перевірку або фактично впливає на подальший хід правозастосування.

Формулювання мети дослідження

Метою статті є визначення конституційних меж застосування ШІ та інших алгоритмічних інструментів у системі запобігання корупції в Україні, а також з'ясування його реального превентивного потенціалу за умови дотримання вимог верховенства права, захисту персональних даних, підзвітності публічної влади та належної процедури.

Для досягнення зазначеної мети у статті поставлено та вирішено такі завдання: 1) визначено нормативну основу використання алгоритмічних інструментів у сфері запобігання корупції; 2) охарактеризовано превентивний потенціал ШІ в антикорупційній інфраструктурі; 3) окреслено конституційні межі використання алгоритмічної аналітики з погляду приватності, пропорційності, правової визначеності та належної процедури; 4) проаналізовано релевантну судову практику щодо необґрунтованих активів та електронних даних; 5) запропоновано модель конституційно сумісного використання ШІ у системі запобігання корупції.

Стан дослідження

У вітчизняній юридичній літературі проблематика правового регулювання ШІ здебільшого досліджується у трьох взаємопов'язаних напрямках: загальні моделі правового регулювання ШІ та його правосуб'єктності; використання інтелектуальних систем у публічному управлінні та правоохоронній діяльності; вплив алгоритмічних технологій на права людини, приватність, підзвітність і належну процедуру. Водночас недостатньо розробленим залишається саме конституційно-правовий вимір використання ШІ у системі запобігання корупції, зокрема питання меж ризик-орієнтованого відбору декларацій, моніторингу способу життя, алгоритмічного профілювання та подальшого використання висновків, отриманих за допомогою ШІ, у доказуванні.

Окреме значення для цієї статті мають праці авторки, у яких досліджено суміжні конституційно-правові та антикорупційні аспекти обраної проблематики. Зокрема, роботи щодо стратегічної правотворчості та державних програмних актів дозволяють розглядати Антикорупційну стратегію і Державну антикорупційну програму як важливі правові орієнтири цифровізації антикорупційної інфраструктури [36; 43]. Дослідження участі інститутів громадянського суспільства у запобіганні корупції підсилюють висновок про значення відкритості, підзвітності та громадського контролю у цій сфері [37; 38]. Праці, присвячені доступу до публічної інформації, приватності та захисту персональних даних, є методологічно важливими для визначення меж алгоритмічного аналізу відкритих даних [39-41]. Окремий блок становлять дослідження щодо штучного інтелекту, його впливу на конституційно-правове регулювання, права людини та європейські стандарти [42; 44]. Водночас питання використання ШІ саме у системі запобігання корупції, з урахуванням автоматизованого адміністративного провадження, ризик-орієнтованого аналізу декларацій і доказового значення висновків, отриманих за допомогою ШІ, потребує окремого комплексного дослідження.

Дослідники аналізують загальні моделі правового регулювання ШІ, співвідношення українського підходу з правом ЄС, проблеми відповідальності, етики, цифрової трансформації публічного сектору й алгоритмічної підзвітності [21; 22; 33-35]. У цих працях опосередковано уже окреслено важливі для цієї статті питання: непрозорість алгоритмів, потребу в аудиті, право на пояснення, захист персональних даних, а також зв'язок між використанням суб'єктами владних повноважень ШІ та ризиками для прав людини.

Водночас спеціальних праць, присвячених саме застосуванню ШІ у системі запобігання корупції в Україні, поки що небагато. Частина публікацій акцентує увагу на сфері публічних закупівель і громадського контролю, демонструючи, що алгоритмічна аналітика може підвищувати спроможність виявляти ризикові і підозрілі операції [35]. Інша частина досліджень розглядає антикорупційні інструменти в ширшому правоохоронному або управлінському контексті, що є корисним для формування загальної моделі правових гарантій, але не замінює конституційно-правового аналізу [33; 34]. Тому для повноцінного дослідження цієї теми необхідно поєднувати доктрину з аналізом нормативних актів і судової практики.

Виклад основного матеріалу

Конституційне підґрунтя для будь-яких цифрових інструментів антикорупційної політики визначається насамперед статтями 3, 8, 19, 32 і 34 Конституції України [1]. Із них випливає, що держава, з одного боку, повинна забезпечувати ефективне функціонування правового порядку, а з іншого — не може втручатися у сферу приватного життя інакше як на підставі закону, з легітимною метою та у спосіб, що відповідає принципу пропорційності. Конституційна проблематика антикорупційних механізмів проявилася й у рішенні Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, яке хоч і постало в специфічному контексті контролю за доброчесністю суддів та криміналізації недостовірного декларування, однак показало, що антикорупційні інструменти не можуть бути відокремлені від вимог верховенства права, розподілу влади та конституційних гарантій приватності [11]. Це рішення істотно підсилює тезу про недопустимість нівелювання конституційних обмежень під приводом технологічної оптимізації.

Базовим спеціальним актом є Закон України «Про запобігання корупції», який закладає інституційну модель превенції, фінансового контролю, моніторингу способу життя, ведення реєстрів, перевірки декларацій і контролю конфлікту інтересів [2]. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки та Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки орієнтують державу на використання даних, цифровізацію та координацію антикорупційної політики [3; 4]. При цьому постановою Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2025 року № 1786 строк виконання програми продовжено до набрання чинності програмою на наступний період, що важливо для коректної оцінки її актуального статусу [23].

Програмну функцію виконує Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена у 2020 році [5]. Вона визначає загальні напрями розвитку ШІ, але не встановлює завершеного режиму застосування високоризикових алгоритмічних систем у публічному управлінні, зокрема у сфері запобігання корупції.

У межах цієї статті поняття «алгоритмічні інструменти» використовується ширше, ніж поняття «системи штучного інтелекту», і охоплює також автоматизовані цифрові механізми ризик-орієнтованого аналізу, ранжування, зіставлення даних та виявлення аномалій. Такий підхід дозволяє оцінити не лише можливе майбутнє використання складних систем ШІ, а й уже наявні форми автоматизованого антикорупційного контролю.

Баланс додатково задають Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про доступ до публічної інформації» та Закон України «Про інформацію» [6-8]. Вони вимагають, щоб обробка даних була цільовою, не надмірною і правомірною, а відкритість публічної інформації не перетворювалася на підставу для необмеженого профілювання особи. Для антикорупційної сфери це принципово, оскільки відкритість окремих даних не означає автоматичної легітимації будь-яких способів їх подальшого алгоритмічного вторинного використання.

Окреме значення має Закон України «Про адміністративну процедуру», який не лише закріплює загальні принципи діяльності адміністративних органів, а й прямо передбачає можливість використання автоматичного режиму в адміністративному провадженні. Зокрема, цей Закон відносить результати обробки (перевірки) даних в автоматичному режимі до засобів доказування, допускає повне або часткове здійснення адміністративного провадження в автоматичному режимі за допомогою програмних засобів без втручання людини у випадках і порядку, визначених законом, а також передбачає можливість прийняття адміністративного акта в автоматичному режимі на підставі електронних документів у машинозчитувальному форматі та/або даних національних електронних інформаційних ресурсів [32]. Водночас така автоматизація не є позапроцедурною, оскільки адміністративний орган несе відповідальність за адміністративні акти, прийняті в автоматичному режимі, а їх використання має узгоджуватися з принципами законності, обґрунтованості, пропорційності, відкритості, права особи на участь у провадженні та ефективного оскарження.

Окремої уваги заслуговує підзаконне регулювання. Наказом НАЗК від 21 червня 2024 року № 161/24 затверджено Порядок проведення логічного та арифметичного контролю декларації [10]. НАЗК публічно пояснює, що така процедура пов'язана з ідентифікацією невідповідностей, оцінкою ризиків і формуванням показника рейтингу ризику декларації. Це ще не є повноцінним використанням ШІ у вузькому

техніко-правовому сенсі, проте тут уже існує нормативно оформлена модель автоматизованого антикорупційного контролю.

У системі запобігання корупції найбільш обґрунтованим є використання алгоритмічних інструментів для підвищення спроможності держави виявляти корупційні ризики на попередньому етапі. Йдеться про автоматизоване виявлення невідповідностей у деклараціях, пошук нетипових майнових і фінансових зв'язків, пріоритезацію перевірок, виявлення аномалій у масивах електронних даних, допоміжну аналітику під час моніторингу способу життя і ризик-орієнтований аналіз у суміжних сферах [2; 10]. Така модель принципово відрізняється від автоматизованого ухвалення рішення: вона зосереджена на виявленні ризику, а не на констатації правопорушення.

У межах цієї статті ключове значення має саме використання алгоритмічної аналітики у фінансовому контролі, перевірці декларацій, моніторингу способу життя та оцінці цифрово опосередкованих даних. Автоматизовані індикатори ризику та алгоритмічний аналіз тендерів здатні виявляти підозрілі операції, посилювати громадський і державний контроль та знижувати витрати на первинне сортування інформації [35]. Проте правова цінність цих інструментів виникає лише тоді, коли вони використовуються як механізм виявлення правових ризиків, а не як самодостатня підстава для владного висновку щодо конкретного суб'єкта.

Другий найбільш перспективний сегмент – моніторинг способу життя та аналіз непрямих ознак контролю над активами. Алгоритмічні системи потенційно здатні ефективно працювати з масивами даних про користування майном, витрати на його обслуговування, декларування, зв'язки між особами, повторювані ознаки майнової поведінки та інші непрямі цифрові сліди [24; 28]. Проте українська судова практика переконливо свідчить: навіть якщо цифрова аналітика допомагає виявити сукупність обставин, що потребує перевірки, її результат не може замінити повного юридичного доказування. Превентивний потенціал таких інструментів полягає не у встановленні правопорушення алгоритмічним шляхом, а у своєчасному виявленні випадків, що потребують перевірки в установленому законом порядку.

Найчутливішою межею є право на невтручання в особисте і сімейне життя. Конституційний Суд України у рішенні від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 закріпив широке розуміння конфіденційної інформації про особу та наголосив, що її збирання, зберігання, використання і поширення допустиме лише на підставі закону, з легітимною метою та з дотриманням конституційних критеріїв [12]. Водночас рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018 має значення для цієї теми не як джерело загального визначення конфіденційної інформації, а як конституційний орієнтир щодо якості закону при наданні органу публічної влади доступу до персональних даних, автоматизованих інформаційних систем, реєстрів і банків даних. У цьому рішенні Суд пов'язав допустимість такого доступу з наявністю чітко визначених законом меж дискреції, критеріїв змісту й обсягу даних, категорій осіб, строків, порядку та умов їх обробки і зберігання [13].

Для алгоритмічних антикорупційних систем це означає, що держава не може обґрунтовувати розширення цифрового контролю самим лише посиланням на запобігання корупції.

Подібний підхід простежується і в практиці ЄСПЛ. У справі *S. and Marper v. the United Kingdom* Суд визнав, що саме зберігання чутливих даних державою вже становить втручання у приватне життя [20]. У справі *Glukhin v. Russia* ЄСПЛ пов'язав використання технології розпізнавання облич із високим ступенем втручання у сферу приватності та обробки біометричних даних [19]. Хоча ці справи не стосуються безпосередньо антикорупційного контролю, їх значення для цієї теми полягає в тому, що технологічна ефективність не усуває обов'язку держави доводити необхідність, правомірність і пропорційність втручання. Тут проходить межа між правомірною цифровою аналітикою і надмірним втручанням у приватне життя.

Звідси випливає вимога функціональної мінімізації даних: система повинна обробляти лише те, що юридично необхідно для чітко визначеної антикорупційної мети [6; 16]. Будь-який інший підхід перетворює превенцію на цифрове профілювання без достатньої конституційної підстави. Відповідно основне питання полягає не в тому, чи може держава технічно об'єднати різні масиви даних, а в тому, чи має вона для цього чіткий закон, належну мету і процедурні запобіжники.

Для визначення меж цифрової антикорупційної превенції особливу цінність має практика у справах про необґрунтовані активи. Її значення для теми ШІ полягає в тому, що вони виробляють підходи до перевірки

складних сукупностей непрямих цифрових даних, які в майбутньому можуть формуватися або попередньо структуруватися за допомогою алгоритмічних інструментів.

Формально ці справи не стосуються ШІ як самостійного предмета правового регулювання, однак саме вони демонструють, як сучасна антикорупційна система працює зі складною аналітикою даних, зіставленням непрямих відомостей, виявленням прихованого контролю над активами, співвіднесенням доходів і витрат та подальшою судовою перевіркою зібраного матеріалу [24-29]. У цьому сенсі така практика створює найважливіший національний матеріал для осмислення допустимого місця алгоритмічних інструментів у системі запобігання корупції.

У постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 16 жовтня 2024 року у справі № 991/366/22 суд аналізував ситуацію, в якій для доведення фактичного зв'язку особи зі спірними активами враховувалися дані про доступ до житлового комплексу, банківські операції та дії пов'язаних осіб [24]. Це свідчить про допустимість використання цифрово опосередкованих відомостей, які набувають доказового значення лише у сукупності з іншими обставинами і після судової перевірки. Саме такий підхід є конституційно сумісним, оскільки алгоритмічна аналітика може виявляти ознаки ризику, але не повинна підміняти встановлення фактичних обставин у визначеній законом процедурі.

Постанови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 29 жовтня 2025 року у справі № 991/7187/24 та від 20 травня 2026 року у справі № 991/7774/24 додатково підсилюють цю лінію, показуючи режим необґрунтованих активів як нетиповий, але легітимний інструмент антикорупційної політики держави [25-26]. Конституційно-правовий зріз цих правових позицій засвідчує, що: 1) антикорупційна превенція може спиратися на комплексну аналітику даних; 2) така інтенсивність не звільняє державу обов'язку діяти в межах процедури, доводити зв'язок особи з активами та забезпечувати судовий контроль за втручанням у майнову сферу.

Постанова Апеляційної палати ВАКС від 5 червня 2024 року у справі № 991/9734/23 має особливе значення для оцінки пропорційності антикорупційного втручання [27]. Для теми цієї статті вона важлива тим, що антикорупційна мета сама по собі не робить будь-яке обмеження автоматично правомірним. Якщо алгоритмічний інструмент стає передумовою для майнового, процедурного або репутаційного втручання, правова оцінка повинна охоплювати логіку формування ризикового висновку.

Рішення ВАКС від 17 вересня 2024 року у справі № 991/2380/24 є особливо цінним через прямий зв'язок із моніторингом способу життя: суд розглядав справу, де позов було пов'язано з опрацюванням матеріалів НАЗК щодо такого моніторингу [28]. Саме ця категорія справ найближча до майбутнього використання складних аналітичних систем у сфері запобігання корупції. Вона показує, що зібрана інформація може запускати подальший доказовий процес, однак не звільняє від необхідності окремо доводити джерела активів, характер контролю над ними, зв'язок із суб'єктом контролю та співвідношення доходів і витрат.

Право ЄС дедалі виразніше виходить із того, що у випадках автоматизованого рішення щодо особи повинні існувати гарантії зрозумілості процедури, змістовного пояснення та можливості ефективного заперечення [16-18]. У справі SCHUFA Holding (C-634/21) Суд ЄС визнав, що автоматизоване формування скорингового значення може підпадати під режим автоматизованого ухвалення рішень, якщо третя особа істотно спирається на це значення під час ухвалення рішення щодо особи [17]. Для української антикорупційної системи цей підхід має методологічне значення: ризикове оцінювання декларації або суб'єкта контролю не повинно перетворюватися на приховану підставу подальшого владного втручання без можливості зрозуміти, перевірити й оскаржити логіку такого висновку.

Для української антикорупційної системи ця логіка означає, що жодне ризик-орієнтоване оцінювання декларації, автоматизоване ранжування суб'єктів контролю або виявлення підозрілих операцій не повинні сприйматися як самодостатня підстава для юридично значущого рішення. Особа не може зазнавати юридично значущих наслідків на підставі алгоритмічного висновку, логіку якого вона не має реальної можливості зрозуміти, перевірити або оскаржити. Саме тому принцип незамінності людини у владному рішенні має бути нормативно закріплений: алгоритм може допомагати, але не повинен підміняти орган, який діє на підставі закону і несе відповідальність за результат [1; 33].

Пояснюваність у цій сфері не означає обов'язкового розкриття програмного коду. Йдеться про інше: особа повинна отримати юридично значуще пояснення, які категорії даних враховувалися, які групи критеріїв були застосовані, чому випадок віднесено до підвищеного ризику та яким чином цей висновок може бути перевірений. Саме в такому розумінні право на пояснення узгоджується з принципом належної процедури, а не з технічною вимогою розкривати внутрішню архітектуру системи. Цей підхід підтримують і сучасні українські наукові праці про правові виклики інтеграції інтелектуальних систем у державне управління [33].

Одним із найризикованіших аспектів майбутнього використання алгоритмічних систем у сфері запобігання корупції є ототожнення аналітичного результату з доказом. Національна судова практика переконливо свідчить, що між цими явищами існує принципова різниця. ШІ може виявити ознаки ризику, кореляцію або нетипову модель поведінки, але перетворення цього сигналу на юридично значущий доказ можливе лише після перевірки джерела, форми, способу отримання та змістовного зв'язку з предметом доказування [28-30].

У справі № 991/4079/25 ВАКС звернувся до проблеми використання автоматизованих інформаційних, довідкових систем і реєстрів у структурі доказування [29]. Для теми цієї статті це означає, що правова цінність цифрової аналітики виникає лише тоді, коли суд або інший уповноважений суб'єкт може перевірити походження даних, спосіб їх отримання, контекст інтерпретації та зв'язок із предметом доказування. Алгоритмічний результат не може користуватися презумпцією правильності лише через технічну складність системи.

Ця межа особливо важлива у світлі кримінально-правової практики щодо недостовірного декларування. У постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 12 березня 2024 року у справі № 676/4489/22 суд розглядав питання кримінальної відповідальності за статтею 366-2 КК України [30]. Для теми цієї статті ця справа важлива загальною логікою, за якої навіть якщо антикорупційна система виявляє ризикову невідповідність у декларації, це ще не означає автоматичного встановлення складу кримінального правопорушення. Кримінальна відповідальність потребує окремого доведення всіх елементів складу. Отже, одна з ключових конституційних меж використання ШІ у сфері запобігання корупції полягає у недопустимості заміни доказування елементів правопорушення результатом автоматизованої обробки даних.

На підставі проаналізованих джерел можна запропонувати модель, за якої застосування алгоритмічних систем у сфері запобігання корупції буде одночасно ефективним і конституційно допустимим. Інституційна практика антикорупційної юстиції також підтверджує, що цифровізація та використання ШІ повинні розглядатися передусім як засоби підвищення організаційної та аналітичної спроможності. Зокрема, Стратегія Вищого антикорупційного суду на 2026–2028 роки пов'язує використання ШІ та засобів цифровізації з посиленням операційної ефективності, стратегічного управління й організації судової діяльності [31].

По-перше, у законі доцільно чітко закріпити, що такі системи використовуються переважно для виявлення ризиків, аналітичної підтримки та пріоритезації перевірок, але не для автономного ухвалення остаточних рішень щодо особи [2; 10; 32].

По-друге, для будь-якої високоризикової системи повинні бути встановлені обов'язкові гарантії: оцінка впливу на права людини до запуску, мінімізація даних, перевірка якості наборів даних, журналювання, незалежний аудит, визначення відповідального органу та процедура повідомлення особи у випадках, коли алгоритмічний висновок істотно вплинув на початок або інтенсивність контрольного заходу [6; 14; 15].

По-третє, майбутня модель використання алгоритмічних систем у сфері запобігання корупції має спиратися на вже закріплену в Законі України «Про адміністративну процедуру» конструкцію автоматичного режиму. Це означає, що автоматизований результат може бути використаний як елемент доказування або як підстава для автоматизованого адміністративного акта лише у випадках, прямо передбачених законом, із збереженням відповідальності адміністративного органу, можливості перевірки використаних даних, права особи на пояснення, заперечення та оскарження [17; 18; 32].

По-четверте, важливо не ототожнювати відкритість даних з правом на необмежену алгоритмізацію. Законність доступу до певних відомостей і законність їх подальшого автоматизованого профілювання – різні питання. Відкритий реєстр сам по собі не легітимізує збір інформації про особу без чіткої правової підстави [6-8; 12].

Нарешті, має зберігатися інституційна підзвітність. Орган, який використовує ШІ, не може посилатися на результат роботи системи як на достатнє мотивування власного рішення. Саме такий суб'єкт залишається відповідальним перед особою, судом і суспільством.

Висновки

Конституційно виправданою моделлю використання ШІ у сфері запобігання корупції є його застосування як допоміжного інструменту раннього виявлення корупційних ризиків, невідповідностей, нетипових зв'язків і пріоритезації контрольних заходів. Такі технології можуть підвищувати ефективність антикорупційної превенції, однак вони не можуть замінювати юридичну оцінку, мотивування рішення (адміністративного акта) та відповідальність уповноваженого суб'єкта владних повноважень.

Основними конституційними межами використання ШІ у сфері запобігання корупції є законність мети, підстав і способу обробки даних, пропорційність втручання у приватне життя, мінімізація використання персональних даних, обґрунтованість висновків, право особи на участь у процедурі та ефективне оскарження.

Судова практика у справах про необґрунтовані активи, моніторинг способу життя та недостовірне декларування підтверджує методологічно важливу відмінність між виявленням ризику за допомогою цифрових даних і юридичним доказуванням обставин справи. Результат автоматизованої обробки даних може бути корисним джерелом аналітики або доказування, але не може замінювати оцінку суду щодо належності, допустимості, достовірності та достатності доказів.

Цифровізація антикорупційної інфраструктури є конституційно допустимою лише за умови підпорядкування технологічного контролю принципам верховенства права та підзвітності влади. Тому існує необхідність переходу від фрагментарного регулювання до комплексного законодавчого закріплення спеціального правового режиму застосування алгоритмічних систем в антикорупційній сфері, що дозволить імплементувати інституційні гарантії безпеки та нормативно зафіксувати принцип незамінності людини у процесі прийняття рішення (адміністративного акта).

Список використаних джерел

1. Конституція України: Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.06.2026)
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 17.06.2026)
3. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України; Стратегія від 20.06.2022 № 2322-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2322-20> (дата звернення: 17.06.2026)
4. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/220-2023-%D0%BF> (дата звернення: 17.06.2026)
5. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-2020-%D1%80> (дата звернення: 17.06.2026)
6. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17> (дата звернення: 17.06.2026)
7. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17> (дата звернення: 17.06.2026)
8. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> (дата звернення: 17.06.2026)
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Конвенція ООН від 31.10.2003 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_c16 (дата звернення: 17.06.2026)
10. Про затвердження Порядку проведення логічного та арифметичного контролю декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: наказ НАЗК від 21.06.2024 № 161/24, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 25.06.2024 за № 954/42299 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0954-24> (дата звернення: 17.06.2026)

11. 11.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України: Рішення Конституційного Суду України від 27.10.2020 № 13-р/2020 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v013p710-20> (дата звернення: 17.06.2026)
12. 12.Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 № 2-рп/2012 у справі щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України // Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text> (дата звернення: 17.06.2026)
13. 13.Рішення Конституційного Суду України від 11.10.2018 № 7-р/2018 у справі щодо втручання у приватне життя // Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-18#Text> (дата звернення: 17.06.2026)
14. 14.The Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Opened for signature on 05.09.2024 // Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/cets-225-en-docx/48802bf168> (дата звернення: 17.06.2026)
15. 15.Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng> (дата звернення: 17.06.2026)
16. 16.Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data... (General Data Protection Regulation) // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (дата звернення: 17.06.2026)
17. 17.Judgment of the Court (First Chamber) of 7 December 2023, SCHUFA Holding (Scoring), Case C-634/21 // CURIA. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=280426&doclang=EN> (дата звернення: 17.06.2026)
18. 18.Judgment of the Court (First Chamber) of 27 February 2025, Dun & Bradstreet Austria, Case C-203/22 // CURIA. URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/jurisprudence?sort=DOC_DATE-DESC&searchTerm=%22C-203%2F22%22&publishedId=C-203%2F22 (дата звернення: 17.06.2026)
19. 19.Case of Glukhin v. Russia, Judgment of 04 July 2023 // HUDOC, European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-225655> (дата звернення: 17.06.2026)
20. 20.Case of S. and Marper v. the United Kingdom [GC], Judgment of 04 December 2008 // HUDOC, European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-90051> (дата звернення: 17.06.2026)
21. 21.Таран О. В. Правове регулювання штучного інтелекту в умовах збройного конфлікту та післявоєнного відновлення України // Інформація і право. 2024. URL: <https://il.ippi.org.ua/article/view/300706> (дата звернення: 17.06.2026)
22. 22.Посикалюк О. Штучний інтелект: пошук правових конструкцій введення у цивільний обіг // Право України. 2022. № 6. С. 139–148. URL: https://jnas.nbuv.gov.ua/j-pdf/prukr_2022_6_14.pdf (дата звернення: 17.06.2026)
23. 23.Про продовження строку виконання Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2025 № 1786 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1786-2025-%D0%BF> (дата звернення: 17.06.2026)
24. 24.Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 16.10.2024 у справі № 991/366/22, провадження № 61-12631св22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122603154> (дата звернення: 17.06.2026)
25. 25.Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 29.10.2025 у справі № 991/7187/24, провадження № 61-9980св25 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132356004> (дата звернення: 17.06.2026)
26. 26.Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 20.05.2026 у справі № 991/7774/24, провадження № 61-7488св25 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136900274> (дата звернення: 17.06.2026)
27. 27.Постанова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 05.06.2024 у справі № 991/9734/23, провадження № 22-ц/991/2/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119652540> (дата звернення: 17.06.2026)
28. 28.Рішення Вищого антикорупційного суду від 17.09.2024 у справі № 991/2380/24, провадження № 2/991/2/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121817913> (дата звернення: 17.06.2026)
29. 29.Рішення Вищого антикорупційного суду від 21.11.2025 у справі № 991/4079/25, провадження № 2/991/22/25 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132102426> (дата звернення: 17.06.2026)

30. 30.Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 12.03.2024 у справі № 676/4489/22, провадження № 51-4939км23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849546> (дата звернення: 17.06.2026)
31. 31.Стратегія Вищого антикорупційного суду на 2026–2028 роки: затверджена рішенням № 1 зборів суддів Вищого антикорупційного суду від 20.11.2025 // Вищий антикорупційний суд. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/self-governance/decisions/20.11.2025_1.pdf (дата звернення: 17.06.2026)
32. 32.Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2073-20> (дата звернення: 17.06.2026).
33. 33.Василенко В.М. Інтеграція систем штучного інтелекту в державне управління: ризики, правові виклики та безпекові гарантії // Вісник Кримінологічної асоціації України. 2025. № 2 (35). Част. 2. С. 574–585. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.82>. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/676/738/1030> (дата звернення: 17.06.2026)
34. 34.Вікторчук М.В., Багатко А.С. Вітчизняний та міжнародний досвід використання технологій штучного інтелекту в правоохоронній діяльності // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 86, ч. 3. С. 257–263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.39>. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/41-2.pdf> (дата звернення: 17.06.2026)
35. 35.Олійник В.В. Особливості застосування ШІ громадськістю з метою протидії корупції // Наукові інновації та передові технології. 2025. № 3 (43). С. 182–192. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3\(43\)-182-192](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3(43)-182-192). URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/21119/21093/24724> (дата звернення: 17.06.2026)
36. 36. Берназюк І.М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: монографія. Ужгород: Гельветика, 2017. 482 с.
37. 37.Берназюк І.М. Законодавчі гарантії та основні механізми виконання інститутами громадянського суспільства функцій суб'єктів запобігання корупції. Корупція як цивілізаційний феномен: причини та шляхи подолання: монографія / Ю.М. Бисага та ін. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2016. С. 103–117.
38. 38.Берназюк І.М. Основні законодавчі гарантії залучення інститутів громадянського суспільства до системи суб'єктів запобігання корупції. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2016. № 5. С. 42–48. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bmju_2016_5_16.pdf (дата звернення: 17.06.2026).
39. 39.Берназюк І.М. Окремі аспекти реалізації конституційного права особи на доступ до публічної інформації. Право і суспільство. 2020. № 1. С. 9–14.
40. 40.Берназюк І.М. Захист права на повагу до приватного й сімейного життя у практиці Європейського суду з прав людини. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 104–110.
41. 41.Берназюк І.М. Інституалізація державного контролю за дотриманням законодавства України про захист персональних даних. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. № 3. С. 15–26.
42. 42.Берназюк І.М. Штучний інтелект як нова реальність та його потенційний вплив на конституційно-правове регулювання в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 1. С. 76–82. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/13.pdf> (дата звернення: 17.06.2026).
43. 43.Берназюк І.М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 2, т. 2. С. 17–20.
44. 44.Берназюк І.М. Рамкова Конвенція Ради Європи про штучний інтелект у контексті захисту прав людини: виклики та значення для України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2026. Вип. 93, ч. 3. С. 18–30. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/354445/340733/821527> (дата звернення: 17.06.2026).

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора